

Milan Uzelac

Vršac

*Priče iz Bolonjske šume*¹

palinodija

Rezime

Priče iz Bolonjske šume (palinodija)

U nekoliko svojih knjiga, posvećenih Bolonjskom procesu, autor je nastojao da objasni pogubno delovanje „Bolonje“ na tradicionalni sistem obrazovanja u celini, a posebno na obrazovanje u Srbiji. U datom radu autor se ponovo vraća ovoj temi i čineći paralelu između našeg vremena i epohe helenizma (koju je karakterisao krah antičkih duhovnih vrednosti), razmatra tendenziju kvalitativnog i kvantitativnog snižavanja nivoa znanja, kojoj neposredno prisustvujemo i koja ukazuje na to da znanje može ne samo da se uvećava tokom istorijskog procesa, no i da se gubi. Bolonjske reforme, po mišljenju autora, jesu adekvatni odgovor na nastupajući istorijski period „novog varvarstva“, s njegovim odbacivanjem vodeće uloge teorijskog znanja i fundamentalnih nauka. Istovremeno, reforma sistema obrazovanja u zemlji koja prihvata „zahteve Bolonje“ vodi njenoj mekoj okupaciji, rušenju identiteta njenog naroda, propasti lične slobode i samosvojnosti njenih predstavnika.

Ključne reči: Bolonjski procesi, reforma obrazovanja, sistem obrazovanja, znanje, „novo varvarstvo“, identitet, sloboda ličnosti.

Sredinom XX stoleća mnogo se raspravljalo o sličnosti između epohe poznog helenizma i vremena ranog kapitalizma (u prvih nekoliko decenija XIX stoleća); u oba slučaja nalažene su mnoge dodirne tačke: radikalni lom sa prethodnom epohom, smrt vodećeg filozofa i tvorca vladajućeg filozofskog pogleda epohe (Aristotel, Hegel), smrt najvećeg vojskovođe toga doba (Aleksandar, Napoleon), isticanje u prvi plan individuum, pojedinca – njegovih prava i potreba (epikurejci, mladohegelovci).

Danas, nakon manje od pola stoleća, uočavamo jedan novi paralelizam: moguće je istraživati sličnosti između, vremena *pozne antike na njenom izdisaju*, a nakon što je neoplatonizam sa Proklom dosegao svoj zenit i imperator Justinijan zabranio škole

¹ Tekst *Pristupne besede* povodom izbora za dopisnog člana Srpske akademije obrazovanja u Beogradu, 17. oktobra 2013. godine.

u Atini (529), s jedne strane, i sa druge, *novog vremena*, koje počinje da se formira u naše doba, u poslednje dve decenije. I jedno i drugo doba karakteriše posustajanje i pad kulture, kriza ekonomije, bujanje religioznog misticizma i praznoverja, dominacija jevtinih narodnih zabava.

Nastojeći da objasne razloge kulturnog opadanja kraja antičke epohe, nakon zatvaranja filozofskih škola u Konstantinopolju, kao i motive naglog smanjenja nivoa obrazovanosti, mnogi su savremeni istraživači ukazivali na činjenicu da se u to vreme većina obrazovnih ustanova našla izvan zakona novog hrišćanskog obrazovnog sistema, te da su helenski filozofi bili lišeni mogućnosti da deluju javno i institucionalno, da su bili ostavljeni bez učenika, prihoda i uticaja; često se navodi i ubrzano propadanje gradova, kriza u koju tada zapadaju državne ustanove, kao i prestanak finansiranja javnih objekata, pre svega škola, čemu je, u to vreme, presudno doprinelo smanjenje državnih dotacija.

Sve to jeste tačno, ali i dalje nedovoljno objašnjava svu složenost situacije u kojoj se našlo obrazovanje, a pre svega ljudsko znanje tog vremena; ne treba gubiti iz vida da Justinijanu, kada je doneo pomenutu odluku, nisu u prvom redu smetali toliko filozofi, koliko astrolozi, koji su se aktivno mešali u politiku, a s njima onda i pravnici; zato, svi oni, i filozofi i astrolozi, i retoričari i pravnici, behu jednim jedinim dekretom prognani iz Atine, a njihove škole zatvorene; s druge strane, činjenica je da filozofi o kojima se najviše govori, nisu ni bili „životno“ ugroženi samim zatvaranjem škole, čemu u prilog govori i to da su Damaskin Dijadoh i njegovi učenici napustili Atinu tek godinu i po dana nakon prestanka rada Akademije. Isto tako, treba znati da je u mirovnom ugovoru između Justinijana i persijskog šaha Hosrova, sklopljenom 532. godine, a poznatom kao „Večni mir“, bila i tačka po kojoj su atinski filozofi (koji su našli u međuvremenu u Persiji utočište), imali pravo da se vrate u Atinu, da im je bila obezbeđena lična

neprikosnovenost, mogućnost izbora mesta boravka, korišćenje imovine i ispovedanje vere koju oni izaberu².

Razume se, potonja istorija, koja govori o godinama neposredno nakon povratka nekih od filozofa u Atinu, nama i dalje ostaje relativno tamna: o Damaskinu ne znamo mnogo, on je u vreme povratka iz Persije (532) imao već 74 godine i bio u poznom životnom dobu i teško da je mogao obnoviti rad Akademije u novoformiranom kulturno i psihološki nepijateljskom okruženju; njegov naslednik u Akademiji, Simplikije (490-560), otišao je u daleki Haran, na periferiju carstva, i ostao nam upamćen više kao komentator filozofskih spisa svojih prethodnika, no kao filozof velikog formata kakvi behu Damaskin Diadoh i Proklo; ono što je tu svakako najvažnije, a što mnogi ne ističu, jeste i to da se na učenike i neposredne Damaskinove i Simplikijeve sledbenike svalila milenijumska bogata tradicija platonizma i neoplatonizma koju oni više nisu mogli ni savladati, a još manje dalje je razvijati.

Ni najmanje ne treba gubiti iz vida da su se prilike u Vizantiji, ne samo ekonomske i političke, već i religiozne, početkom VI stoleća naše ere drastično promenile: pobedni pohod hrišćanskog pogleda na svet pokazao se od presudnog značaja. No, moramo i to razumeti: ako je Porfirijev učenik Jamblih (280-330), u vreme kad je paganska religija već pripadala prošlosti, nastojao da stvori novi religiozni sistem u kojem je svoje mesto imalo čak 360 bogova, sistem, kojem je imperator Julijan nastojao da dâ svetsko-istorijsko značenje, jasno je da to beše samo jedna od poslednjih fantastičnih konstrukcija doskora velike kulture a sada na svome zalasku, te takvo viđenje sveta nije moglo imati mnogo poklonika, budući da je podrazumevalo vrhunsko obrazovanje i životnu posvećenost stvari filozofije a ljudi za tako nešto više nije bilo.

Naspram toga, shvatanje o jednom bogu i nekoliko njegovih priprostih, ne mnogo obrazovanih pomoćnika (u kojima je većina

² P.В. Светлов, Л.Ю Лукомский; *Дамаский Диадокх как представитель афинской школы неоплатонизма*, в кн: *Дамаский Диадокх: О первых началах*, СПб.: РХГИ, 2000, str. 771.

običnog sveta mogla prepoznati sebe), bilo je idealno da bude i lako i široko prihvaćeno.

Konačno, mora se imati u vidu da je filozofija Prokla i Damaskina vrhunac filozofije pozne antike, filozofije koja nije podrazumevala neko površno prihvatanje osnovnih načela, već punu posvećenost čoveka i spremnost da se živi svim svojim bićem u celini filozofije kakva je bila filozofija neoplatonizma, a za šta je svojim životom najviši primer bio upravo Proklo.

Količina znanja se uvećavala tokom čitavog milenijuma da bi na kraju antičke epohe dospela do svoga zenita; nakon zatvaranja Atinske škole mi govorimo o padu, rastakanju i gubitku ranijih znanjâ, ali, tom padu nisu doprineli toliko Justinijan i njegova neposredna okolina kao i intrige na dvoru u Konstantinopolju, koliko nesposobnost Damaskinovih sledbenika da učestvuju u nakupljenom znanju, nesposobnost učenika da budu na nivou svojih učitelja i da ih mišljenjem ako ne, prevaziđu, makar na neko vreme dosegnu.

Nastupilo je vreme kad se znanje u svom napredovanju zaustavilo, kad se našlo u defanzivi, kad su ljudi osetili da im je, da bi preživeli, potrebno sve manje teorijskih znanja. Započeo je period u kome se znanje (pred agresivnim nastupom hrišćanstva i prihvatanjem lakih pragmatičkih životnih rešenja) povlači u drugi plan. Kriza epohe, politička i ekonomska, odrazila se u opadanju znanja, u njegovoj nefunkcionalnosti i nepotrebnosti; to za posledicu ima pad nivoa obrazovanosti i *spremnost* savremenika da to prihvate kao činjenicu, posvećujući se drugim, svakodnevnim poslovima. Znanje više nije bilo najviši cilj, a pogotovo ne svrha života. Ideal teorijskog života zamenjuje se pragmatičkim, i *to* treba imati u vidu kad se bude govorilo o novom dobu (posebno o ovom današnjem u kojem mi živimo), budući da je pragmatizam u spoju s prihvatanjem linije manjeg otpora najbolje narkotizujuće sredstvo u funkciji otupljivanja oštrice kritičkog mišljenja.

*

Po mom dubokom uverenju, sredina proteklog , XX stoleća je u velikoj meri nalik situaciji kakva je nastala u vreme završne

akumulacije i sistematizovanja znanja, u vreme uzdizanja obrazovanosti tokom druge polovine V i početkom VI stoleća u Atini, u vreme od Plutarha Atinskog do velikog Prokla i njegovih neposrednih sledbenika - Marina i Damaskina.

U prošlom veku celina znanja se svakih nekoliko godina udvostručavala, i naročito nakon II svetskog rata, bio je vidan nesporan progres u razvijanju većine nauka, posebno kad je reč o fundamentalnim disciplinama i znanjima u njima stečenim u neposrednoj pripremi³.

A onda, osamdesetih godina XX stoleća započeo je zastoj: počelo je sve učestalije da se govori o kraju nauka⁴, o tome kako su mnoge od fundamentalnih disciplina došle do svoga logičkog i smisaonog završetka (i da nam više nisu potrebne, da nema smisla ulaganje novca u dalja, posebno fundamentalna istraživanja), posebno je to isticano u slučaju istraživanja u modernoj fizici ili kosmologiji, u daljem razvijanju teorije superstruna ili inflacionoj kosmologiji, a sve to s obrazloženjem da ti rezultati više pripadaju estetici nego nauci, budući da se egzaktno ne mogu potvrditi; prednost je data primenjenim naukama koje su bile plodotvorne za uvećanje profita: pre svega reč je o *genetici* ili *primenjenoj hemiji*.

³ Nažalost, danas smo u situaciji da se mnogo od onog šta je postignuto pre pola veka ne samo ne može ponoviti, već smo i svedoci da današnji stručnjaci većinu naučne dokumentacije iz tog vremena više ne mogu ni pročitati. To, razume se, govori još o nečem: znanja nisu nešto što je jednom i za uvek dato; ona se osvajaju, poseduju, ali ne-negovanjem i trajno gube. A u tom slučaju, do njih treba ići ponovo, često još složenijim putevima no što je to nekada bilo.

⁴ Videti veoma inspirativnu knjigu Džona Horgana *Kraj nauke* koja je u svoje vreme pobudila oštre polemike ali i dobila brojne privrženike [Horgan J. *The End of Science. Facing the Limits of Knowledge in the Twilight of the Scientific Age* 1996; rusko izdanje: Хорган Дж. Конец науки: Взгляд на ограниченность знания на закате Века Науки / Пер. с англ. М. Жуковой. — СПб.: Амфора, 2001. - 479 с.]. Pogledati i Horganov kasniji rad: Horgan J. *The Final Frontier* // *Discover*, Oct. 2006, p.57-62. Jedno kritičko shvatanje Horganove knjige izlaže: В.В.Казютинский, (2008). Конец науки или переход к новым основаниям научного поиска? <http://vox-journal.org/content/vox5kazutinskii.pdf>

Sve promene koje su neposredno ili posredno ukazivale na lom vekovima uspostavljanog sistema vrednosti, po svim njegovim šavovima, behu praćene komentarima o nužnosti nastupa kraja ideologije, o krizi i kraju istorije, o prognozama nadolaska ekonomske krize (za šta i nije bilo potrebno biti neki posebni prorok). Ideja progresa došla je do svoga kraja; tome je doprinela koliko sve više prihvatana teorija relativnosti, toliko i popularizovanje teorije haosa kao i postmodernistićko odbacivanje supstancijalnosti i odustajanje od metode kao principa (Fajerabend).

Možda na prvi pogled izgleda ćudno, ali, već na početku devedesetih godina XX stoleća, našli smo se u situaciji koja po mnogo ćemu podseća na vreme kad je filozofija ukinuta u Atini. Humboltovska ideja obrazovanja došla je do svog definitivnog zalaska, mada su se simptomi, koji su je nagoveštavali, mogli nazreti već na samom početku stoleća, i to time što su se manifestovali sve intenzivnijim zahtevima za liberalizacijom i demokratizacijom obrazovanja⁵, ali i odustajanjem od principa da obrazovanje bude u funkciji države. Nimalo slućajno pobornici starog sistema vrednosti, najobrazovaniji slojevi društva, bili su proglašeni „mandarinima“, a stari profesori univerziteta videli su već početkom XX stoleća nove tendencije i promene u sistemu

⁵ Videti o tome izuzetnu knjigu: Ringer F. *The Decline of the German Mandarins: The German Academic Community. 1890—1933.* Hannover; London: The Wesleyan University Press, 1990. P. 448—449. Rusko izdanje: Рингер Ф. *Закат немецких мандаринов: Академическое сообщество в Германии, 1890—1933 / Пер. с англ. Е. Канищевой и П. Гольдина.* М.: Новое литературное обозрение, 2008, 648 с., ил. Razume se, po mom dubokom uverenju nije u razvoju obrazovanja bila od presudnog uticaja „svemoć“ profesora – „mandarina“ u kojoj vidi glavni uzrok problema ruski recenzent Ringerove knjige Daniil Aleksandrov (<http://magazines.russ.ru/nlo/2002/53/alek.html>), već nemoć Znanja da se zaštititi pred naletom profanizovanog „znanja“ kojem se niko nije mogao odupreti ni početkom prošlog veka, a kamo li na njegovom kraju. Ovome u prilog govorio je na svojim predavanjima iz Uvoda u filozofiju i Martin Hajdeger 1928/1929. godine u Frajburgu istićući kako je nakon I svetskog rata „svako verovao da ima sredstvo kojim bi mogao da reformiše univerzitet“; u knjizi: Heidegger, M.: *Einleitung in die Philosophie*, Gesamtausgabe Bd. 27, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1996, str. 29.

obrazovanja; mogli su se tome suprotstavljati, ali ništa nisu mogli učiniti da se ma na koji način izmeni tok događaja i zaustavi „demokratizacija“ tadašnjeg sistema obrazovanja.

U predgovoru pomenute knjige F. Ringer piše: „idealni tip koji predlažem da se uvede, jeste „mandarin“. Izbor termina u našem slučaju nije bitan, mada ta teč treba da podseti na kinesku tradicionalnu elitu obrazovanih činovnika. Moje opredelenje da taj termin primenim na nemačke naučne krugove, bilo je pre svega uslovljeno sjajnim prikazom kineske prosvetene klase koji je dao Maks Veber. Primenjujući na Evropu, ja bi *mandarine* odredio kao socijalno-kulturnu elitu koja svoj status pre svega duguje obrazovanju, a ne naslednom pravu ili bogatstvu. U tu grupu spadaju lekari, advokati, ministri, državni službenici; svi oni poseduju naučne stepene dobijene savladavanjem određenog obrazovnog minimuma i davanjem ispita utvrđenih zakonom. „Mandarini-intelektualci“ (...) prvenstveno su univerzitetski predavači (...) i odgovaraju za obrazovni „racio“ elite. Oni određuju kvalifikacione standarde, neophodne za članstvo u grupi i istovremeno su predstavnici njenih interesa po pitanju kulture“.

Izgubivši podršku i zaštitu države, obrazovanje se našlo u zamci krupnog kapitala koji je uspeo da ga u poslednjih nekoliko decenija u potpunosti instrumentali-zuje. Može to izgledati i apsurdnim, ali koliko god sistem obrazovanja po prirodi svojoj nosi u sebi oznake konzervativnosti, njegovo podrivanje i osporavanje prvi je znak da dolazi do dubokih i korenitih promena u društvu u celini.

Mada je progres u napretku znanja bio krajem osamdesetih godina zaustavljen, zahuktala se primena određenih a dotad nedomišljenih naučnih rezultata i to u vreme domincije digitalnih tehnologija: upravo njima bilo je predodređeno da radikalno izmene celokupni pogled na svet savremenog čoveka.

Kao što na kraju antičke epohe imamo posustajanje koje se ogleda u napuštanju borbe za dostizanjem znanja u njegovom totalitetu, tako sada imamo tendenciju da se na mesto veličanja vrednosti znanja ističe prvenstvo borbe za njegovu primenu; ideja

stvaralaštva, koja je još uvek zaokupljala teoretičare i mislioce i s početka osamdesetih godina XX stoleća⁶, sve više pada u drugi plan i to u isto vreme kad na teoriskom planu sve više osporavaju kritičnost i racionalnost. Na mesto želje za znanjem u prvi plan je stupila želja za dostizanjem što višeg društvenog statusa neophodnog u funkciji bogaćenja. Nastupilo je vreme kulta potrošnje i obrazovanja za potrošnju; u Panteonu koji je nekad znao za 360 bogova, sada se više nije moglo naći mesto ni za onog jedinog koji se dugo smatrao životom i istinom.

Do samo pre nekoliko decenija podrazumevalo se da je znanje nešto što ne podleže osporavanju i da mukotrpan put do njega (kao uvida u razne aspekte postojećeg, kao i ono što jeste kao takvo) jeste uslov njegovog posedovanja, ali i nešto najvrednije, nešto što je samo po sebi vredno najviših napora; danas je potraga za znanjem obesmišljena mogućnošću trgovine njegovim surogatnim formama te se današnji univerziteti, gde se do znanja doskoro najviše i dolazilo, samo simbolično, po nekakvoj inerciji, nazivaju i dalje „hramovima znanja“, a već duže vreme nalik su hramovima iz vremena starih fariseja.

Dugo sam pisao o pogubnom uticaju tzv. Bolonjskih procesa po ideju obrazovanja⁷, koji su u funkciji osporavanja znanja i potrebe obrazovanja; sada mi se čini da sve dimenzije ovog

⁶ Nimalo slučajno, pitanje stvaralaštva beše centralna tema svetskog kongresa za estetiku u Dubrovniku 1980. godine (*techne, physis, poiesis*) koji je bio u organizaciji Estetičkog društva Srbije.

⁷ U dve knjige pod naslovom *Metapedagogija I* i *Metapedagogija II*, objedinjenih potom u knjizi *Priče iz Bolonjske šume*, nastojao sam da odgovorim na pitanje zašto su po tradicionalno obrazovanje pogubni tzv. *Bolonjski procesi*. Videti: [Uzelac, M.: Metapedagogija I](#), *Paideia* kao *paidia* politike, Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača u Vršcu, Vršac 2007, str. 126; [Uzelac, M.: Metapedagogija II](#), Studio Veris, Novi Sad 2009, str. 140; [Uzelac, M.: Priče iz Bolonjske šume](#), Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača, Vršac 2009, str. 267. Sada pokušavam da odgovorim na to zašto je do nekakve reforme obrazovanja, nezavisno od toga kako se ona nazivala, moralo doći, budući da su se izmenili i smisao i funkcija znanja pa time i odnos prema njemu.

fenomena nisam do kraja sagledao. Sve sam više sklon mišljenju da je reč o jednom zakonitom, logičkom procesu, a da, do tzv. „Bolonje“ nije došlo, trebalo bi je „izmisliti“ a što se konačno i dogodilo: od neobavezne deklaracija dobili smo obavezujuću, koja se potom, svojom primenom, obrušila na niz već postojećih kvalitetnih, u praksi dokazanih, uspešnih obrazovnih sistema.

Zahtev za reformom obrazovanja, potekao devedesetih godina prošlog stoleća iz nekada velikog srednjovekovnog univerzitetskog centra Bolonje, vremenski starijem i od Sorbone, prvobitno u formi preporuke, kad je reč o velikim zemljama i univerzitetima, a potom kao prisila i prinuda za sve one s kojima se može nekažnjeno manipulirati, izraz je sveopšteg odustajanja od viševekovnog učešća u potrazi za znanjem, ali, u isto vreme, i izraz prihvatanja nove realnosti.

Bolonjska reforma naišla je na podršku kod svih koji nisu želeli da se dalje bave naukom ili umetnošću, vođeni unutrašnjim nagonom (pošto ovaj sa svim rizicima uvek donosi nemir i nesigurnost), već su unapred birali lagodan mir kakav pruža bogato potrošačko društvo u koje su se mogli uklopiti zahvaljujući novcu kojim su ih korumpirali tvorci novih „obrazovnih“ strategija i programa⁸.

Znatan deo današnje mlade generacije nema potrebu za znanjem, niti njeni pojedinci nastoje da budu bolji i savršeni u odnosu na druge (kako su o tome maštali humanisti i prosvetitelji), već samo hrle za ispraznim zabavama utilizujući slobodno vreme koje se nezasluženo svalilo na njih; ostatak nije

⁸ Osnovna karakteristika tih novih programa je u tome da se na mesto nacionalnih (patriotskih) vrednosti, nameću narodu strane i njegovom biću neprihvatljive vrednosti koje služe narušavanju suvereniteta države ali i preinačuju svest ljudi tako što im se briše istorijska pripadnost sopstvenom narodu, a što podrazumeva uklanjanje čitavog skupa vrednosti koje kao celina čine kulturnu baštinu jednog naroda. Reforma svesti kakvu imamo danas podrazumeva odbacivanje vrednosti kao što su dostojanstvo, poštenje, vernost, poštovanje institucije braka i porodice, patriotizam, a na njihovo mesto stavljanje egoizma, posesivnosti, nekontrolisane potrošnje, neodgovornosti, terorizma od strane agresivnih socijalno devijantnih manjina.

sposoban za studiranje i učenje, ali se sad našao u situaciji da usled jednakog porekla ima i jednak pristup znanju⁹.

I jednima i drugima su škole i fakulteti u sve većoj meri samo mesto međusobnog upoznavanja i razmena infomacija o svakodnevnim životnim pitanjima, svojevrsni „klub“, a ne mesto gde bi s naporom tematizovali fundamentalna znanja koja su im koliko apstraktna, toliko i daleka od njihove monotone svakodnevice svedene na trku za najnovijim modelom mobilnog telefona.

Bio bih spreman da prihvatim kako tome doprinosi sama „apstraktnost“ znanja, no znam da će me odmah neko pitati: a „ko misli apstraktno?“ Ali, šta učiniti da te apstraktnosti u njenom lažnom vidu ne bude? Šta je njen uzrok? Mislím da je priprema odbojnog stava koji današnji učenici i studenti u sve većoj meri iskazuju spram učenja, ugrađena u sam obrazovni sistem, koji se u poslednje vreme svestrano nameće kao nešto što im „odgovara“, kao nešto što je „po njihovoj meri“.

I dok se na planu vaspitanja sve glasnije nameću juvenalni zahtevi koji podržavaju dečiju anarhiju (koja je postala moguća samo kao rezultat dovođenja do apsurdna ideje o uvažavanju „ličnosti“ deteta) i ruše osnovni stubovi vaspitanja (porodica, društvene institucije), tako se na planu obrazovanja (veličanjem prava učenika i studenata, njihovog slobodnog vremena od učenja, zabrane memorisanja i „propisivanja“ koliko samo strana treba da pročitaju [a da se ne govori o tome šta bi trebalo i da zapamte]), ruše sami temelji koji čine smisao i razlog obrazovanja.

Učenici i studenti ne teže znanju. Ali, to nije njihova svesna odluka; tako nešto nametnuo im je sam sistem „novog“ obrazovanja i apstraktnim proglasio sve ono što je najneposrednije i najkonkretnije, a što oni nisu sposobni da vide.

⁹ Na univerzitetima u ranom srednjem veku nije se gledalo ekonomsko i društveno poreklo studenata već njihova sposobnost za studiranje, budući da se na univerzitet dolazilo radi znanja (koje je često imalo uzvišen, sakralni karakter) a ne radi potvrda da se tu boravilo.

Tako nešto podržano je i novim sistemom ocenjivanja koji obrazovne institucije sistematski vodi u organsko rasulo.

Naše vreme, kao i vreme s početka VI stoleća je „umorno“ vreme; ljudi ne „žude“ za znanjem. Znamo da sud kojim počinje jedan od glavnih Aristotelovih spisa glasi: *pantes ánthropoi tou eidénai orégontai physei* (Met., A 980a); taj sud nije ni optimističan ni pesimističan; on jednostavno govori o čovekovoj prirodi. Nagon ka znanju je izvorni nagon, pri čemu samo saznanje jeste po svojoj prirodi nagon, nagon koji teži sebi samom; samo bivstvujuće moguće je zahvatiti na više načina: čulima, sećanjem, iskustvom, umećem, naukom i mudrošću. Čulnošću (aísthesis) se odlikuju sva živa bića, sećanjem (mnème) životinje i čovek, ali, samo se čovek iskustvom (empeiría) odnosi prema okolini, umećima (techné) prema bivstvujućim stvarima, naukama (epistemé) spram osnova bivstvujućeg, a mudrošću (sophía) spram osnove sveg bivstvujućeg. Reč je o jednom uspinjućem putu i na različitim njegovim nivoima *paideia* priprema čoveka za život¹⁰.

Znanje nikog ne podstiče više na misaonu avanturu; savremeni pripadnici potrošačkog društva zadovoljavaju se običnim svakodnevnim stvarima, a sretni su kad u predvečerje mogu reći sebi da im je prošao još jedan u suštini besmisleni dan kojeg se sutra više neće sećati; njihov svet ne ispunjavaju ni bogovi ni svest o *gigantomachia peri ousias*, niti ih uznemirava misao o tome zašto su upravo tu gde jesu; savremeni potrošači velika su i sretna zajednica, manje ili više zadovoljnih korisnika mobilnih gadžeta, kancerogene jevtine hrane i odeće lažnog kvaliteta, sretni što još žive na velikoj državnoj farmi.

Isto tako, naše vreme je „umorno“ i od razorne delatnosti njegovih rušitelja. Ne zna se više da li je u većoj meri prisutan proces *desakralizacije znanja* ili proces *desakralizacije uloge učitelja*. U času kad je znanje prestalo biti sakralno, kad je izgubilo svoju unutrašnju „tajnu“, kad se učinilo da je svakom bez ostatka dostupno, ono je izgubilo i vrednost i svi ga vide

¹⁰ Opširnije: Fink, E.: *Grundfragen der antiken Philosophie*, Hrsg. Franz-A. Schwarz, Königshausen & Neumann, Würzburg 1985, S. 38-40.

„bezvrednim“. Bezvrednim se mnogima čini i delatnost učitelja i prvi znak tome je gubitak uvažavanja ka profesiji koja je oduvek bila visoko cenjena i poštovana.

U takvom svetu obrazovanje nema svoju predašnju funkciju ni misiju, a vreme velikih i poštovanih učitelja („mandarina“) je uveliko prošlo, i tek mali broj ljudi još uspeva da konstatuje kako ovom svetu više ni svojim mišljenjem ni svojim postupcima uveliko više ne pripada.

A taj gorak ukus u ustima, kod ostarelih profesora koji još uvek čitaju Livija, nosi u sebi uverenje da će znanje, makar i redukovano, osakaćeno, možda negde i preživeti, u formi *paideie*, namenjene retkima i duhom odabranima, ali, opet, u nekim malim oazama uma, na nekim tihim mestima, kao što to na početku nove epohe, koja je svedočila o padu Atinske škole, behu manastiri¹¹.

Ako su mnoge knjige iz antičke epohe nepovratno nestale, ako najvećem broju spisa iz tog doba ni naslove ne znamo, s delima što nastaju u naše vreme, to neće biti slučaj: nove knjige nisu osuđene na potpuni nestanak već samo na privremeni zaborav, na boravak u nekim intermundijama, budući da za njima naši savremenici ne osećaju više nikakvu potrebu, i ne samo da nemaju nikakav interes za njihovim sadržajem, već nemaju ni najmanju potrebu za znanjem kao takvim.

Ljudi današnjice niti su sposobni, niti žele, da budu posvećenici u potrazi za znanjem koje bi davalo nadu da se dođe do odgonetke na novo pitanje sfinge, formulisano u delima savremenih filozofa, sa starim žarom a na novi način: *šta je to svet*.

Nastupa novo vreme s vrednostima koje mi još uvek nismo sposobni da formulišemo: neki govore o novom varvarstvu, o nastupajućoj epohi poluobrazovanosti, neki o tome kako nastupa doba različito od svih prethodnih, vreme u kojem obrazovanje nema svoju staru svima poznatu funkciju, već neku novu formu s

¹¹ Ovde imam u vidu sjajni tekst Umberta Eka: *Srednji vek je već počeo*, u knjizi: *Il nuovo medioevo*, Milano: Bompiani, 1972 (con Francesco Alberoni, Furio Colombo e Giuseppe Sacco).

ciljem da znanje redukuje na njegove tragove, koje su neki retki, a dalekovidni ljudi, videli kao vreme „грядущего хама“ (D.S. Merežkovski).

Zasad, možemo samo konstatovati da obrazovanje u ovom času dobija novi, mada ne znamo kakav, još do kraja nedomišljen oblik, da ono i sada nastupa sa zahtevom da formira, oblikuje čoveka, no on svakako nije više znalac, mudrac, ličnost vredna uvažavanja i poštovanja, već neko sivo neodređeno biće koje nije ni individuum, ni mogući sagovornik u vremenu (ma kakvo ono bilo)¹².

¹² O stanju savremene filozofije obrazovanja videti: Milan Uzelac: *Filozodija obrazovanja II*, 2013. <http://www.uzelac.eu/Knjige/MilanUzelacFilozofijaObrazovanjaII>

Literatura

- Fink, E.: *Grundfragen der antiken Philosophie*, Hrsg. Franz-A. Schwarz, Königshausen & Neumann, Würzburg 1985.
- Heidegger, M.: *Einleitung in die Philosophie*, Gesamtausgabe Bd. 27, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1996.
- Horgan J. *The End of Science. Facing the Limits of Knowledge in the Twilight of the Scientific Age* 1996; rusko izdanje: Хорган Дж. Конец науки: Взгляд на ограниченность знания на закате Века Науки / Пер. с англ. М. Жуковой. — СПб.: Амфора, 2001. - 479 с.
- Horgan J. *The Final Frontier // Discover*, Oct. 2006.
- Ringer F. *The Decline of the German Mandarins: The German Academic Community. 1890—1933*. Hannover; London: The Wesleyan University Press, 1990.
- Umberto E.: *Srednji vek je već počeo*, u knjizi: *Il nuovo medioevo*, Milano: Bompiani, 1972 (con Francesco Alberoni, Furio Colomboe Giuseppe Sacco).
- [Uzelac, M.: *Metapedagogija I*](#), *Paideia* kao *paidia* politike, Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača u Vršcu, Vršac 2007, str. 126; [Uzelac, M.: *Metapedagogija II*](#), Studio Veris, Novi Sad 2009, str. 140; [Uzelac, M.: *Priče iz Bolonjske šume*](#), Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača, Vršac 2009, str. 267.
- Светлов Р.В., Лукомский Л.Ю; *Дамаский Диадок как представитель афинской школы неоплатонизма*, в кн: *Дамаский Диадок: О первых началах*, СПб.: РХГИ, 2000.

Резюме

Сказки Болонского леса (палинодия)

В нескольких своих книгах, посвященных Болонскому процессу, автор делал попытку объяснить пагубное влияние «Болоньи» на традиционную систему образования в целом и на систему образования Сербии в частности. В данной работе автор вновь обращается к указанной теме, и, проводя параллель между современностью и концом эпохи эллинизма, которая характеризовалась крахом античных духовных ценностей, рассматривает складывающуюся на наших глазах, тенденцию качественного и количественного снижения уровня знания, что указывает на то, что знание может не только накапливаться в историческом процессе, но и утрачиваться. Болонские реформы, по мнению автора, являются адекватным ответом на наступивший исторический период «нового варварства», с его отрицанием ведущей роли теоретического знания и фундаментальных наук. Однако реформирование системы образования в отдельной стране под влиянием «требований Болоньи» ведет к её мягкой оккупации, разрушению идентитета ее народа, гибели персональной свободы и воли его представителей.

Ключевые слова и выражения: Болонские процессы, реформа образования, система образования, знание, «новое варварство», идентитет, свобода личности.